

GÜLNAZ MAHMUDOVA
Azərbaycan MEA A.A.Bakıxanov adına Tarix
İnstitutunun "Azərbaycanın müasir dövr tarixi"
şöbəsinin elmi işçisi
E-mail: gulnaz-78@inbox.ru

QLOBALLAŞMA DÖVRÜNDƏ ALİ TƏHSİLİMİZ

Açar sözlər: ali təhsil, virtual təhsil, innovasiya.

Ключевые слова: высшее образование, виртуальное образование, инновация

Key words: higher education, virtual education, innovation

Cəmiyyətin inkişafında, onun intellektual potensialının formalaşdırılmasında, maddi sərvətlərin insan kapitalına çevrilməsində ali təhsilin mühüm rolu vardır. Məhz buna görə də bütün dövrlərdə və bütün cəmiyyətlərdə ali təhsilin inkişafına xüsusi önəm verilir və onun cəmiyyətin tələbatlarına uyğun təkmilləşdirilməsi, keyfiyyətinin yüksəldilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Qloballaşma prosesinin getdikcə gücləndiyi müasir dövrümüzdə ali təhsilin nüfuzu daha da artmış və ona verilən tələblər dəyişmişdir. İndi ali təhsilin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri istənilən şəraitdə, dünyanın hər yerində işləyə bilən yüksəkixtisaslı, rəqabət qabiliyyətli mütəxəssislərin hazırlanmasını təmin etməkdir. Belə mütəxəssislərin hazırlanması isə ali təhsil sahəsində vahid təhsil məkanının yaradılmasını, ayrı-ayrı ölkələrin ali təhsil sisteminin bir-birinə yaxınlaşdırılmasını tələb edir. Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin qoşulduğu Boloniya prosesi məhz bu zərurətdən yaranmışdır [3,18].

Boloniya prosesinə qoşulma milli təhsil sisteminin gələcək inkişafı üçün nə verə bilər? Bizcə Boloniya prosesinə nə dərəcədə hazır olmağımızdan asılı olaraq bu proses bizə ziyanlı və ya xeyirli ola bilər. Bu mənada təhsil sistemində Boloniya prosesi müddəalarının tətbiqinə ciddi hazırlaşmalı, bu prosesi düzgün layihələndirməli, onu respublikada və global təhsil sistemində həyata keçirilən digər təhsil islahatları ilə əlaqələndirməliyik. Əks halda köhnə təhsil modelini dağıdacaq, əvəzində isə səmərəli, yeni təhsil modeli qura bilməyəcəyik. Digər tərəfdən Boloniya prosesinin alternativləri də yoxdur. Boloniya Prosesindən imtina və ya ləngimə gələcəkdə milli iqtisadiyyatın global proseslərdən kənar qalmasına səbəb ola bilər. Nəhayət Boloniya prosesindən imtina ilk mərhələdə milli universitetlərin əcnəbi tələbələrini itirməsinə, daha sonra isə elə yerli tələbələrin də böyük qismini itirməsinə, beləliklə də milli universitetlərin bazar iqtisadiyyatı şəraitində ciddi maliyyə problemləri ilə üzləşməsinə səbəb olacaq. Çünki, yerli tələbələr tədricən virtual formada əcnəbi universitetlərdə təhsil almağa üstünlük verəcəklər [4, 74].

XXI əsrin başlanğıcında Azərbaycanın siyasi və iqtisadi rolunun gücləndirilməsinin əsas şərti ölkənin rəqabət qabiliyyətliliyinin artmasını təmin etməkdir. İnkişaf etmiş ölkənin başlıca rəqabət üstünlüyü bir çox cəhətdən təhsillə müəyyənləşən insan potensialının inkişafı ilə bağlıdır. Həyat universitetlərdən daha dinamik, daha çevik, elmi-texniki, texnoloji tələbatlara, innovasiyalara və beynəlxalq rəqabətə daha həssas yanaşmağı tələb edir. Ali məktəblərimiz müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində köklü surətdə dəyişməlidir.

Amma hələlik təhsilimizin Avropa tələblərinə tam cavab verdiyini iddia etmək olmaz. Azərbaycan təhsil sisteminin strukturu ilə bağlı bir sıra formal cəhətlər artıq bizdə nəzərə alınmışdır. İkipilləli ali təhsilə keçid, imtahanlar daha çox dərəcədə testlərə çevrilir və ya

yazılı imtahan formaları tətbiq olunur. Bu gün qiymətləndirmədə gah 9 bal, gah 100 bal sistemindən söhbət açılır. Kredit sisteminə imitasiya olunur.

Lakin müasirləşmək, islahatlar aparmaq yalnız formal göstəricilərin dəyişdirilməsi ilə mümkün deyil. Təhsilin məzmununun təkmilləşdirmədən və müasir tələblərə uyğunlaşdırmadan onun formasını tez-tez dəyişdirmək ancaq ziyan gətirə bilər.

Boloniya prosesinə qoşulan ölkənin təhsil sisteminin dinamik olması zəruridir. Avropa ölkələrinin təhsil sistemində bu gün dinamik inkişaf mövcuddur. Deməli, Boloniya prosesinə qoşulan digər ölkələrin də çevik təhsil sistemi olmalıdır ki, bu inkişafı ayaqlaya bilsinlər. Boloniya prosesinin tələbləri daim artır.

Bu gün Boloniya prosesinin daim artan tələbləri sırasında E-Boloniya (elektron Boloniya) konvensiyası mövcuddur. E-Boloniya vahid Avropa virtual təhsil məkanı yaradaraq, universitetlərin vahid virtual şəbəkədə elektron təhsil verməsinə şərait yaradır. Böyük ehtimalla demək olar ki, yaxın gələcəkdə Boloniya prosesi iştirakçıları qarşılıqlı şəkildə İnternet vasitəsi ilə hər hansı universitetin istənilən auditoriyasındakı tədris prosesinə məsafədən (distant yolla) müşahidə və video-nəzarət imkanları əldə edəcəklər. Bu universitetlər üçün çox məsuliyyətli məsələdir. Bu zaman hər hansı müəllimin istənilən dərsi faktiki olaraq "açıq dərslər" statusu qazanacaq, bu "açıq dərslər" hər an dünyanın istənilən nöqtəsində yüzlərlə müşahidəçisi ola bilər. Nəticədə Avropanın istənilən universitetindən yəqin ki, Azərbaycanın hər hansı universitetindəki mühazirəni İnternet vasitəsi ilə dinləmək və onun keyfiyyətini qiymətləndirmək mümkün olacaq. Bu sistemin sürətlə inkişaf etməsi realdır. Çünki, bu zaman Boloniya prosesinin digər mühüm tələbi – tələbə və müəllimlərin mobilliyi məsələsi daha asan həll ediləcək, artıq real mobillik virtual mobilliklə əvəz edilərək, inteqrasiya proseslərini daha da sürətləndirəcək [2, 95].

Artıq bu gün virtual tələbələrinin sayı bir milyondan artıq olan xeyli universitetlər var. Qlobal xarakterli Meqauniversitetlərdə yaxın gələcəkdə təhsil alan tələbələrin sayı 10 milyonu aşmağa başlayacaq, texnoloji cəhətdən bu hal-hazırda mümkün məsələdir. Ali təhsil sistemi keyfiyyətsiz və zəif olan ölkələrin tələbələri hesabına, (həmin ölkələrdəki tələbələrin gələcəkdə qlobal Meqauniversitetlərə axını gözlənilir) Meqauniversitetlərin sürətli inkişafı realdır. Əmək bazarındakı qlobal rəqabət insanları daha keyfiyyətli təhsil almağa sövq edəcək, beləliklə qlobal təhsil rəqabətində Meqauniversitetlər zəif və kiçik universitetləri "məhv edəcəklər". Belə qlobal təhsil rəqabətində kiçik ölkələr və universitetlərə az sərmayə qoyan ölkələr uduzacaqlar [6, 57].

Son illər qlobal təhsil məkanında "Dünya səviyyəli universitet" anlayışı tez-tez işlədilir. Bu anlayış təhsildə elm və tədris fəaliyyətinin yüksək keyfiyyətini, peşə təhsili xidməti üzrə yüksək potensialı, yeni biliklərin yaradılması və yayılması sahəsində səmərəli fəaliyyəti əhatə edir [5, 234]. Bu gün tələbələr milli sərhədlərdən asılı olmayaraq, iqtisadi cəhətdən onlara uyğun olan universitetlərdən ən yaxşısının tələbəsi olmağı arzu edirlər, hökumətlər isə öz növbəsində universitetlərə qoyulan investisiyalardan maksimum fayda qazanmağa çalışırlar. Bu səbəbdən qlobal səviyyədə tədris müəssisəsinin yüksək reytingə malik olması dünyanın bütün universitetləri üçün zəruridir.

Azərbaycan universitetlərinin dünya təhsil sistemində gedən qlobal inkişaf fonunda hansı mövqedə olduğunu müəyyən etmək üçün müəyyən müqayisələr aparaq. Təxminən yerimizi müəyyən etmək üçün ilkin olaraq Azərbaycan universitetlərinin səviyyəsini qonşu Rusiyanın universitetləri ilə müqayisə edək. Məlum olduğu kimi, innovativ universitetlərin yaradılması bu gün ali təhsil müəssisələrinin inkişaf strategiyasını müəyyən edir. Bu səbəbdən son illər qonşu Rusiya Federasiyasında innovativ universitetlərin yaradılması üçün İnnovasiya Təhsil

Proqramları müsabiqəsi təşkil edilir. Bu müsabiqə çərçivəsində RF-da olan 1000 universitetdən 57-si müsabiqənin qalibi olaraq hazırladıqları İnnovativ Təhsil Proqramların həyata keçirmək üçün dövlətdən böyük həcmdə investisiyalar almışlar. Bu investisiyalar nəticəsində universitetlərdə innovasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verən mütəxəssislərin hazırlanmasına imkan verən təhsil mühitinin yaradılması, beynəlxalq təhsil məkanına inteqrasiya (Boloniya prosesinin icrası) və s. məsələlər öz səmərəli həllini tapır. Məsələn, Sankt-Peteburq Dövlət Pedaqoji Universiteti İnnovasiya Təhsil Proqramı çərçivəsində 95 layihə həyata keçirmiş, 10 milyon ABŞ dolları maliyyə vəsaiti sərf etmiş, Plexanov adına İqtisadiyyat akademiyası 2006-2007-ci tədris ilində 296 layihə həyata keçirmiş 40 milyon ABŞ dolları bu layihələrə sərf etmiş və s. Bu faktlar RF-nın müsabiqənin qalibi olan 57 Universitetinin hər biri üçün konkret rəqəmlərlə göstərilə bilər. Bu ölkədə 1995-2005 illərdə də çoxsaylı Federal Təhsil Proqramları icra edilmiş, universitet təhsilinin inkişafı üçün iri həcmli layihələr hazırlanmış və həyata keçirilmişdir. Bu Universitetlərin əksəriyyəti tədris planlarında olan fənnlər üzrə yüzlərlə elektron dərsliklər yaratmış, virtual təhsil layihələri hazırlamış və səmərəli distant təhsil sistemi qurmuşlar [7, 24].

Rusiya universitetlərinin ölkədaxili reyting cədvəlində ilk 30 universitet siyahısında olmayan hər hansı əyalət universitetinin, məsələn, Omsk Dövlət Universitetində Təhsilin İnformatlaşması sahəsində görülən işlər bizim respublikanın bütün universitetlərinin bu sahədə gördüyü işlərdən daha çoxdur. Qonşu Dağıstan Dövlət Universitetinin sayına girmək və orada yerləşdirilən elektron resursları kəmiyyət və keyfiyyətə Azərbaycan universitetlərində aparılan analoji işlərlə müqayisə etmək kifayətdir ki, bu istiqamətdə biz öz inkişaf səviyyəmizi real qiymətləndirək. Belə müqayisələri çox aparmaq olar.

Azərbaycan universitetləri üçün magistr hazırlığı nisbətən yeni sahədir. Bu yaxınlarda Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində "Boloniya Prosesi kontekstində magistr hazırlığı" mövzusunda elmi konfrans təşkil edilmişdir. Məruzələrdən məlum oldu ki, 10 ildən artıq müddətdir respublikada magistr hazırlığı həyata keçirilir, lakin bu istiqamətdə heç bir elmi-metodik layihə, elmi-tədqiqat işi icra edilməmişdir, bu istiqamətdə təhsilə demək olar ki, maliyyə qoyulmamışdır. Yəni bu gün magistratura hazırlığının tədris-metodik təminatı ya hazır deyil, ya da ictimai əsaslarla (yəni pulsuz) hazırlanıb. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində cüzi məvacib alan müəllimlərin ictimai əsaslarla icra etdiyi "layihə"nin keyfiyyəti nə ola bilər?

Britaniyanın «Tayms» qəzetinin "Ali təhsil" üzrə əlavəsində hər il dünyanın 200 ən güclü universitetinin ənənəvi reyting cədvəli dərc edilir. 2006-cı ilin reyting cədvəlində dünyanın 200 qabaqcıl universiteti siyahısında RF universitetlərindən cəmi iki - Moskva Dövlət Universiteti və Sankt-Peterburq universitetləri var idi. 2007-ci ildə keçirilən sorğuların nəticələrinə görə isə dünyanın ən yaxşı 200 universitetini sırasında bir dənə olsun belə RF-na məxsus universitet yoxdur.

Bütün bu faktlar göstərir ki, Rusiya Federasiyasında ali təhsil sisteminin qlobal tələblər səviyyəsinə çatması üçün elmi-metodik, innovativ inkişafa davamlı olaraq hər il külli miqdarda vəsait qoyulsa da (ümumən milyardlarla dollarlarla ölçülə bilən həcmdə), hər il minlərlə iri elmi-metodik layihələr həyata keçirilsə də, bu investisiyalar qlobal səviyyədə universitetlərin inkişaf tempi ilə müqayisədə çox azdır. Yəni, dünya universitetləri elə bir sürətlə inkişaf edir ki, elm və təhsilin inkişafına elə bir səviyyədə investisiyalar qoyulur ki, ümumiyyətlə təhsil elə kapital tutumlu səviyyəyə gəlmiş ki, bu gün bir çox məsələlərdə bizim universitetlərdən on dəfələrlə güclü olan Rusiya universitetləri belə qlobal reyting cədvəllərində özlərinə mövqe tuta bilmirlər [6, 97].

Bu müqayisələr Azərbaycan milli universitetlərinin qlobal səviyyədə hansı mövqedə olmasını təxmini də olsa bizə bildirir. Vəziyyəti tədricən yaxşılaşdırmaq üçün Azərbaycanda strateji proqramlar hazırlanmalı, bu proqramların icrası istiqamətində 100-lə layihələr hazırlanmalı və beynəlxalq standartlar səviyyəsində maliyyələşməli, icra olunmalıdır. Bunun üçün isə ilk növbədə layihələr beynəlxalq səviyyədə maliyyələşməlidir. Bütün bu yönümlü layihələrin icrasını elə universitetlərin özləri də icra etməlidirlər (beynəlxalq praktikada olan kimi). Belə investisiya gələcəkdə universitetə daha çox əlavə maliyyə qazanmasına, beynəlxalq səviyyədə rəqabətə davamlı olmasına imkan verə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Təhsil davamlı insan inkişafının aspektlərindən biri kimi. "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2004, №12
2. "Boloniya prosesi kontekstində Azərbaycan təhsili" elmi-praktik konfrans materialları: Bakı, Qafqaz Universiteti, 2008, 190 s.
3. Mahmudov M. "Dünyada və Azərbaycanda təhsil sistemi", AzTU- nun nəşri, 2005, 51 s.
4. Mahmudov M. Boloniya prosesi və Azərbaycan. ADPU-nun nəşri. Bakı, 2008, 340 c.
5. Mərdanov M., Şahbazlı F. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004), Bakı, "Çaşıoğlu", 2005, 832 s.
6. Şükürov A. "Qloballaşmış cəmiyyətlər": dünən, bu gün, sabah. Bakı- Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 2006, 191 s.
7. Бекишев А. Т., Комаров В. М., Семин К. В. Система информационного обеспечения Интернет-рынка инноваций. // Ж. Информационные технологии. 2007. №8.

МАХМУДОВА ГЮЛЬНАЗ

Научный сотрудник отдела «Современная история Азербайджана» Института Истории НАНА

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ.

В статье исследованы вопросы внедрения инновативных идей и международной конкурентоспособности в университетах в период современной глобализации. Анализируется роль образования в динамическом развитии экономики и общества. Основывается важность коренных изменений в усилении конкуренции, повышения уровня качества высшего образования в вузах и т.д.

GULNAZ MAHMUDOVA
Researcher of the Department of
“Modern history of Azerbaijan
A.A.Bakikhanov Institute
of History, ANAS

OUR HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF GLOBALIZATION

In the paper is investigated the issues on application of innovative ideas in modern globalization period in the universities and the creation of international competitiveness. The role of education in dynamic development of economy and society is explained. It was grounded the need for raising the standard of higher education in the Republic, and for fundamental changes to strengthen the capacity of the competitiveness.

Rəyçilər: t.ü.f.d. T.Kərimova, t.e.d. A.Məmmədov

AMEA-nın A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun “Azərbaycanın müasir tarixi” şöbəsinin 7 iyun 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №5).